

М. В. Вишиванюк,
к. е. н., Голова Івано-Франківської обласної ради

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ З УРАХУВАННЯМ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто теоретичні основи формування елементів регіональної політики з урахуванням принципів сталого розвитку, запропоновані основні напрями вдосконалення регіональної політики.

The article reviews the theoretical foundations of the formation of elements of regional policy with regard to the principles of sustainable development proposed by the main directions of improving the regional policy based on the concept of sustainable development.

Ключові слова: сталий розвиток, стратегічне управління, регіональний розвиток, регіон, державна політика.
Key words: sustainable development, strategic management, regional development, region, state policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ І ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Пріоритетним напрямом нового етапу економічних змін в Україні є інноваційна модернізація економіки. В досягненні цієї стратегічної моделі важливу роль відіграють регіональні та місцеві органи влади, у зв'язку з цим повинні змінитися і пріоритети в їх діяльності. На попередньому етапі їх головне завдання полягало у створенні сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності з метою залучення інвестицій в регіональну економіку. Але умови змінюються, і на перший план виходить проблема орієнтації на створення стійкого розвитку регіону.

Стратегія переходу до сталого регіонального розвитку націлена на реалізацію наступних цілей:

— розвиток соціальної активності громадян, досягнення раціонального і необхідного рівня якості життя населення регіону;

— збереження і підтримка природних екологічних систем в рамках регіонального та міжрегіонального простору, стабілізація і поліпшення якості природного середовища, зменшення викидів та скидів небезпечних і шкідливих речовин в атмосферу та водні об'єкти, зменшення відходів, особливо токсичних, організація їх утилізації та переробки;

формування нової етики господарювання шляхом

створення осмисленого ставлення до екосфери, дотримання закономірностей її розвитку;

— створення екологічно та соціально ефективної регіональної економіки, яка забезпечить необхідний рівень життя населення, дозволить швидко адаптуватися до змін ринкової кон'юнктури і екології, підвищить конкурентоспроможність економіки регіону та його окремих підприємств, створення етики ефективного та раціонального господарювання, розумного споживання і використання природно-ресурсного потенціалу, здорового способу життя.

У цих умовах підвищується роль і значення регіональних владних структур в якості гаранта забезпечення переходу до стійкого стану і подальшого збалансованого розвитку. Для різних юридичних осіб, соціальних груп і окремих громадян повинні бути сформовані умови, які забезпечили б їх максимальну зацікавленість у вирішенні проблем переходу до регіонального сталого розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ, У ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Стратегічні основи економічного розвитку регіонів відображено у працях учених, серед яких О.М. Алімов, О.А. Амоша, О.О. Бакаєв, З.С. Варналій, В.В. Волошин, В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, М.І. Долішній,

Рис. 1. Алгоритм управління регіональним розвитком на основі принципів сталого розвитку

Я.Б. Олійник, Н.В. Танчук, М.А. Хвесик, Л.Г. Чернюк, М.Г. Чумаченко, Л.Б. Шостак та ін. Незважаючи на достатній рівень дослідження проблеми формування та реалізації стратегії регіонального розвитку, залишаються невирішеними багато питань.

ЦІЛІ СТАТТІ

Мета статті — дослідити процеси формування елементів регіональної політики на принципах сталого розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Створення системи управління сталим розвитком регіону повинно базуватися на наступних постулатах:

1) система управління сталим розвитком регіону повинна враховувати інтереси всіх учасників економічного процесу, які діють на території даного регіону. У першу чергу, це населення регіону (включаючи майбутні покоління), споживачі продукції (особливо виробленої на території даного регіону), управлінці, що функціонують у різноманітних сферах; інвестори, у тому числі іноземні; регіональні та муніципальні органи управління; громадські організації та політичні партії і т.д. [3];

2) враховуючи різноманітність і різну спрямованість інтересів учасників соціально-економічних відносин регіону, дана система повинна базуватися на узгодженості інтересів усіх суб'єктів. У реальному житті це є дуже трудомістким і практично недосяжним, проте без подібного прагнення неможливе створення і ефективне

функціонування системи управління сталим розвитком регіону;

3) сучасна концепція суспільного розвитку ґрунтується на тому, що ефективний розвиток регіону включає не тільки матеріальні кінцеві цілі (наприклад, зростання регіонального внутрішнього продукту), а й нематеріальні цінності: надійні і різноманітні соціальні гарантії, моральні стимули розвитку, гарантії для розвитку майбутніх поколінь і т.д. [1].

У загальному вигляді алгоритм управління розвитком на основі принципів сталого розвитку представлений на рис.1.

Розглянемо управління розвитком регіону на прикладі Івано-Франківської області. Важливим елементом економіки області є споживчий сектор, який також потрібно активно розвивати з метою максимального повного задоволення зростаючих потреб населення в товарах і послугах, які відповідають світовим стандартам якості. Особливу увагу тут слід приділити сільськогосподарському виробництву (забезпечити випуск екологічно чистої, корисної для здоров'я продукції з урахуванням природно-кліматичних умов і територіальних особливостей проживання) та виробництва харчових продуктів (зростання обсягу виробництва продуктів харчування, збалансованих за складом та змістом білків, жирів і вуглеводів, збагачених вітамінами, мінеральними речовинами, мікроелементами) [2].

Також гостро стоїть необхідність розвитку сфери сервісних послуг.

Передумова успішного розвитку цього напрямку в Івано-Франківській області об'єктивно присутня — наявність високого, незадоволеного платоспроможного споживчого попиту. На сьогоднішній день у регіоні явно недостатньо об'єктів торгівлі, розваг і дозвілля, соціально-побутових послуг, офісно-готельних комплексів, спорту та активного відпочинку. До того ж швидкі терміни окупності цього бізнесу, невисокі витрати на підготовку і навчання персоналу є привабливими для бізнесу. Цілком очевидно, що цей напрям надзвичайно важливо розвивати. Так, кількість туристів порівнянно з 2007—2008 роками значно знизилась: з 1268,9 тис.осіб у 2007 році до 60,4 тис.осіб у 2011 році.

Більш того, ні в якій іншій сфері в короткі терміни не може бути створено таке число додаткових робочих місць. Необхідна реалізація проектів комплексного розвитку сфери споживчого ринку з орієнтацією на загальносвітові тенденції, формування інфраструктури торговельного обслуговування населення та інноваційних технологій [4]. Крім цього, для виконання функцій ділового туризму та відпочинку потрібне підвищення рівня розвитку сфери послуг гостинності, розширення забезпеченості готельними послугами на території

області за рахунок будівництва нових готелів, що відповідають світовим вимогам. Зараз, на жаль, кількість готелів збільшується незначно і становила в 2010 році лише 38 одиниць.

Все це має супроводжуватися розвитком транспортної інфраструктури, яка повинна йти в напрямі формування в Івано-Франківській області якісного транспортно-логістичного центру, що зв'яже і розподіляє вантажопасажирські, інформаційні та фінансові потоки, території взаємовигідного співробітництва у сфері економіки, науки і технології, культури та освіти. Формування конкурентоспроможної транспортної інфраструктури забезпечить краще використання транзитного потенціалу території [5].

Важливим напрямом є створення центрів корпоративного управління. Для розвитку цього напрямку є серйозні можливості.

По-перше, вдале географічне положення території. По-друге, наявність ключових елементів транспортної інфраструктури. Цей напрям вимагає подальшого розвитку, для чого є всі передумови і умови.

Як дуже важливий позитивний момент для розвитку цього напрямку можна виділити наявність в Івано-Франківській області гарної системи професійної вузівської підготовки кадрів.

Ще один напрям розвитку — інноваційний елемент. Івано-Франківська область може бути центром створення технопарків та бізнес-інкубаторів, особливих економічних зон, міжвузівських центрів, академістечок, для чого в регіоні є всі можливості: достатньо високий науково-технічний інноваційний потенціал, існують високотехнологічні підприємства та потенційні центри трансфертів технологій, розвинена система підготовки кадрів. Це сприятиме створенню сучасних високотехнологічних наукомістких виробництв, заснованих на “економіці знань”, що випускають конкурентоспроможну продукцію, яка відповідає міжнародним стандартам; структурному перетворенню економіки, її диверсифікації шляхом інноваційного технологічного розвитку [2].

Для оцінювання рішень, прийнятих з екологічної точки зору і з урахуванням вимог сталого розвитку, необхідно орієнтуватися на показники рівня досягнення необхідної якості навколишнього середовища та основних природних систем. Однак на практиці ці положення не знаходять чіткого відображення в планових статистичних матеріалах. Традиційні критерії економічного розвитку (дохід на душу населення, валовий національний продукт та ін.) з позиції екологізації економічної діяльності вимагають коректування, оскільки значне зростання традиційних економічних показників може йти паралельно з деградацією навколишнього середовища і, більше того, може ґрунтуватися саме на ньому [1]. Це, в свою чергу, призводить у подальшому до зниження цих показників при повній деградації природи і виснаженні ресурсів. У даний час особливо важливим стає створення державою сприятливого клімату для розвитку екологічно орієнтованого бізнесу шляхом використання ефективних прямих і непрямих економічних регуляторів та інструментів. Так, в Івано-Франківській обласній раді розроблена програма охорони навколишнього природного середовища в Івано-Франківській області до 2015 року.

З точки зору поліпшення екологічного стану Івано-Франківської області можна виділити наступні істотні напрямки перетворень:

- структурна зміна економіки краю з екологічною орієнтацією;

- коригування регіональної інвестиційної стратегії з націлюванням на еколого-збалансовані пріоритети; створення еколого-несуперечливих систем кредитів, субсидій, податків, торгових мит і тарифів тощо. При цьому для окремих підприємств слід впровадити систему тендерів у сфері екології, благоустрою, озеленення;

- проводити конкурси серед організацій, що здійснюють діяльність по збору і переробки відходів та ін. Дані заходи неминуче так чи інакше вплинуть на екологічну складову розвитку бізнесу, а також і на загальну екологічну обстановку [4].

Однак, у структурах виконавчої та законодавчої влади відсутнє чітке і повне усвідомлення екологічної небезпеки. Це багато в чому зумовлено сформованим менталітетом. Економічному і соціальному розвитку регіонів і країни в цілому останні десятиліття притаманне ігнорування екологічного фактора. Економічні цілі були пріоритетними, на перше місце ставився розвиток паливно-енергетичного, оборонного, аграрного комплексів. Екологічні проблеми, і певною мірою соціальні, відсувалися на другий план. Тут з'являється ще одна характеристика сучасного “техногенного” розвитку — прагнення до отримання швидких результатів. Екологічні наслідки таких дій, як правило, виникають у майбутньому, і нерідко виступають як негативні, а еколого-економічний збиток у цілому в результаті виявляється незрівнянно більше короткострокових вигод. Ще однією суттєвою причиною збільшення навантаження на природу і відповідно важливим напрямом реформування є знос обладнання, в тому числі очисного, що перевищує допустимі нормативи. В основних галузях промисловості знос обладнання досягає 80—90%. При цьому обладнання продовжує функціонувати, що різко збільшує ймовірність екологічних та техногенних катастроф.

Інституційна складова стратегії управління розвитком регіону. На етапах зміни цілей і завдань розвитку, переходу до нових концептуальних основи потрібне посилення регулювання та управління, утвердження в масовій свідомості і практиці управління нового мислення, реалізація нових цілей і завдань можлива, якщо будуть зроблені певні управлінські рішення та здійснені конкретні дії владних структур, які в сучасних умовах доводиться приймати випереджаючи в умовах невизначеності і ризику.

Необхідність прийняття раціонального застережливого рішення, яке оптимізує існуючий і майбутній розвиток суспільства і дозволить забезпечити його взаємодію з навколишнім середовищем, призводить до необхідності якісних змін під впливом концептуальних положень і принципів сталого розвитку.

Необхідність посилення інституційного аспекту в управлінні регіональним соціально-економічним розвитком багато в чому зумовлена нездатністю ринкового механізму самостійно знаходити рішення сучасних проблем розвитку. Отже, потрібне створення таких громадських та ринкових інститутів, які відповідали

б реаліям і завданням сучасного розвинутого господарства. Це створить необхідний для сталого розвитку економіки та суспільства політичний і соціальний фундамент.

Розвиток інституціональної структури передбачає створення системи інститутів, які здійснювали б регулювання економічної активності суспільства, тим самим визначаючи її напрям — ефективно-продуктивне використання наявних ресурсів, а також захист і відстоювання законних інтересів всіх членів суспільства.

Щодо останнього, то потрібно зазначити, що більшість громадян Івано-Франківської області стурбовано екологічною ситуацією. Однак, як показують соціологічні опитування, за пріоритетністю вони ставлять ці проблеми не на перші місця. Усвідомлення значущості екологічних проблем є і в середовищі підприємців. Всі сходяться в тому, що в довгостроковій перспективі без поліпшення якості життя з урахуванням охорони навколишнього середовища не обійтися, а подальше нехтування екологічними вимогами стане реальним обмежувачем на шляху розвитку в цьому напрямі. Проте в цьому напрямі робиться поки що мало. Тому завдання полягає в тому, щоб інтереси суспільства відобразити в позиціях влади і конкретних цільових установках стратегій економічного розвитку.

Розуміння усього цього зумовлює необхідність виділення інституційного аспекту в якості одного з найважливіших в рамках досягнення стійкості. В основі необхідних інституційних перетворень лежить наступне:

— вплив на господарюючі суб'єкти і регулювання розвитку має бути безпосереднім;

— потрібна конкретна націленість на попередження виникнення критичних ситуацій, здатних привести до негативних наслідків, а не на кількісні цільові орієнтири (зростання грошової маси, параметри бюджетної системи, сальдо торговельного та поточного балансу, інфляція і т.д.);

— необхідна система управління сталим розвитком, яка базується на врахуванні того, що кількісні показники і параметри можуть швидко змінюватися і не завжди точно прогнозуються;

— обов'язкове врахування всієї сукупності факторів, що впливають на можливості, темпи та напрями розвитку [6].

Інституційний аспект регіонального розвитку повинен задовольняти наступні умови: демократичність; спрямованість на досягнення бажаних результатів; достатня сила впливу; простота сприйняття і розуміння; адаптивність; використання системи соціально-психологічної мотивації; прогресивність розвитку. За інституційної сферою закріплюються такі завдання, як координація дій державних і громадських структур в забезпеченні ноосферного розвитку суспільства та активного впровадження принципів сталого розвитку; розвиток демократії, конституційної влади, правової держави, справді, громадянського суспільства; поширення на практиці принципів соціальної справедливості (гідна плата за працю, суворе дотримання прав людини); впровадження системи розумного законодавства та оподаткування та ін.

Особлива значимість інституційної складової зумовлена ще й тим, що будь-які реформи в суспільстві будуть успішні тільки в тому випадку, якщо вони будуть спиратися на адекватне їм мислення людей.

Тому реформи регіонального управління повинні обов'язково супроводжуватися змінами в системі неформальних інститутів, правил і норм поведінки в напрямку посилення екологічного мислення. Зміни парадигми суспільного мислення дозволить вибрати і більш ефективні методи господарювання. Інформаційний аспект повинен забезпечити активне формування і широкомасштабне використання інформаційних ресурсів.

ВИСНОВКИ

Визначальними принципами, стратегії розвитку повинні бути: довгостроковість; ставка на інноваційний шлях розвитку; вкладення в людський капітал. Основними базовими блоками стратегії повинні бути охорона здоров'я (забезпечення конкуренції між установами, які надають відповідні послуги); екологія (відновлення довкілля, зокрема, у великих містах); освіта (ставка на систему безперервної освіти, зміцнення вищої школи, формування великих регіональних освітніх центрів світового рівня); інфраструктура (розвиток мережі автомобільних і залізних доріг, перехід до будівництва швидкісних залізничних магістралей); галузевий зріз; впровадження новітніх технологій.

Література:

1. Варналій З.С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: [монографія] / З.С. Варналій, А.І. Мокій, О.Ф. Новікова; за ред. З.С. Варналія. — К.: Знання України, 2005. — 498 с.
2. Гальчинський А.С. Стратегія економічного та соціального розвитку України (2004—2015 рр.) "Шляхом європейської інтеграції" / А.С. Гальчинський, В.М. Гесць В.М. — К.: УВД Держкомстату України, 2004. — 282 с.
3. Горин М.П. Просторові фактори розвитку територіально-виробничих систем / М.П. Горин // Регіональна економіка. — 2007. — №2. — С. 49—58.
4. Жилияєва Н.М. Перспективи підвищення конкурентоспроможності економіки України: галузеві і регіональні пріоритети / Н.М. Жилияєва // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — №4. — С. 51—59.
5. Підгірний В.В. Особливості стратегічного управління соціально-економічною трансформацією: місце й роль регіонального напрямку / В.В. Підгірний // Держава та регіони. — 2010. — № 2. — С. 151—159. Реутов В.Є. Регіональний вимір структурних зрушень в економіці України / В.Є. Реутов // Держава та регіони. — 2010. — № 2. — С. 172—179.
6. Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: [монографія] / В.І. Чужиков. — К.: КНЕУ, 2008. — 272 с.

Стаття надійшла до редакції 26.06.2012 р.